

УДК 821.161.2-1-3.09:159.922.23:355.01

МАТВІЄНКО Валерія – аспірантка кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, вул. Роменська, 87, Суми, 40002, Україна (matviienkovaleriia@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8907-2427>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.23>

Бібліографічний опис статті: Матвієнко, В. (2021). Текстовий аналіз вірша Бориса Гуменюка «Може б не йшов сину». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 45, 261–272. doi: 10.24919/2522-4565.2021.45.23.

ТЕКСТОВИЙ АНАЛІЗ ВІРША БОРИСА ГУМЕНЮКА «МОЖЕ Б НЕ ЙШОВ СИНУ»

Анотація. Борис Гуменюк – один із перших професійних письменників незалежної України, який добровольцем пішов на фронт захищати свою державу. Тексти письменника без перебільшення «постали з окопів» війни, разом із тим їм притаманна естетика страждання й смерті, болю й відчаю; рядки сповнені патріотичного пафосу, що створює закличний мобілізаційний ефект. Б. Гуменюк художньо відтворює проблеми буття людини в жорстоких умовах війни. Метою статті є текстовий аналіз вірша «Може б ти не йшов сину», у якому письменник на прикладі життя-смерті родини художньо відображає реалії війни, що зненацька впала на українців.

У дослідженні застосовано синтез методів – феноменологічного (метод інтенційної спрямованості свідомості у вираженні її через художній образ допоміг установити жанрово-композиційні особливості вірша), історико-біографічного (аналіз умов написання поезії) та методу рецептивної естетики (творчість Б. Гуменюка як проблема сприймання і читання). Методологію дослідження урізноманітнюють елементи психоаналізу і структуральної інтерпретації художнього тексту.

Виявлено, що поезія «Може б ти не йшов сину» побудована на класично-баладному для української літератури сюжеті: мати випроводжає сина на війну. Однак форма вірша, система образів, композиційні особливості, використання зображально-виражальних художніх засобів дають підстави вести мову про новаторський характер аналізованої поезії, спроєктованої на всю творчість письменника про події війни. Досліджено, що архетипні образи хати, сонця, неба інтерпретовано як образи-символи загальнолюдської свідомості. Значну увагу приділено образу хати як ідейно-смысловому об'єднувальному елементу вірша. З'ясовано, що письменник художньо відтворює образ воїна-лицаря, захисника своєї родини та країни, наділяючи його шляхетністю, справедливістю, мужністю, щирістю, готовністю у будь-який момент від-

дати за свободу життя. У процесі аналізу образу воїна акцентовано увагу на зображенні його рук, що є не лише засобом захисту від ворога, а й символом єднання, братерства, життя.

У вірші «Можє б ти не йшов сину» простежено фольклорні мотиви, які в письменника набувають нового звучання. Вони виявляють себе в тому, що, по-перше, послуговували основою для побудови сюжету, хоча образ матері – індивідуалізований і психологічно поглиблений; по-друге, у лаконізмі сюжету, побудованого у формі діалогу; по-третє, у використанні тематики рекрутських пісень, якій надано глибокого соціально значущого змісту, з опoетизуванням, побіч того, безмежної материнської любові.

Ключові слова: балада, верлібр, образ-архетип, символ, війна на Донбасі.

MATVIENKO Valeriia – Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language and Literature, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, 87, Romenska str., Sumy, 40002, Ukraine (matviienkovaleriia@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8907-2427>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.23>

To cite this article: Matviienko, V. (2021). Tekstovyi analiz virsha Borysa Humeniuka «Mozhe b ne yshov synu» [Text analysis of the poem Boris Gumenyuk «Maybe not going to his son»]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 45, 261–272. doi: 10.24919/2522-4565.2021.45.23 [in Ukrainian].

TEXT ANALYSIS OF THE POEM BORIS GUMENYUK «MAYBE NOT GOING TO HIS SON»

Summary. Borys Humeniuk was one of the first professional writers in independent Ukraine to volunteer to defend his country. The writer's texts, without exaggeration, "emerged from the trenches" of war; but at the same time they are characterized by the aesthetics of suffering and death, pain and despair; the lines are full of patriotic pathos, which creates an appealing mobilizing effect. B. Humeniuk artistically recreates the problems of human existence in the harsh conditions of war. The aim of the article is a textual analysis of the poem "Maybe you didn't go to your son", in which the writer artistically reflects the realities of the war that suddenly caught Ukrainians on the example of family life and death.

The study uses a synthesis of the phenomenological method (the method of intentional orientation of consciousness in its expression through the artistic image allowed to establish the genre-compositional features of the poem), historical-biographical (analysis of the conditions of writing poetry) and the method of receptive aesthetics (B. Humeniuk's work as a problem of perception and reading). The research methodology is diversified by elements of psychoanalysis and structural interpretation of the literary text.

It was found that the poem "Maybe you did not go to your son" is based on a classic ballad for Ukrainian literature plot: the mother sends her son to war.

However, the form of the poem, the system of images, compositional features, the use of pictorial and expressive artistic means allows us to speak about the innovative nature of the analyzed poetry, which is projected on the entire work of the writer about the events of the war. It has been studied that archetypal images of the house, the sun, the sky are interpreted as images-symbols of universal consciousness. Much attention is paid to the image of the house as an ideological and semantic unifying element of the poem. It was found that the writer artistically recreates the image of a warrior-knight, defender of his family and country, endowing him with nobility, justice, courage, sincerity, willingness to give for the freedom of life at any time. In the process of analyzing the image of a warrior, the emphasis is on the image of his hands, which is not only a way of protection from the enemy, but also a symbol of unity, brotherhood, life.

In the poem "Maybe you didn't go to your son" folklore motives are traced, which acquire a new sound from the writer. This is manifested in the fact that in the text, first, the folklore basis became the basis for the construction of the plot, the image of the mother – individualized and psychologically deepened; secondly, in the conciseness of the plot, which is built in the form of dialogue; thirdly, that, using the theme of recruiting songs, B. Humeniuk gave it a deeply socially significant meaning and at the same time poetized the boundless maternal love.

Key words: ballad, verlibr, image-archetype, symbol, war in Donbass.

Постановка проблеми. Творчість Бориса Гуменюка останніх років ХХІ ст. є своєрідною рефлексією українського буття й нової екзистенційної реальності, маркованої війною на Донбасі. Як відомо, література часів війни має специфічні ознаки (документальна підоснова творів, публіцистично-репортажний характер текстів, естетика страждання і смерті, глибокий психологізм, високий емоційний струмінь, реінтерпретація тоталітарного минулого, жанрово-стильові модифікації тощо). Сучасний літературознавець Я. Поліщук звертає увагу на дегуманізацію суспільних відносин під час війни, коли «масовість жертв змушує говорити про них узагальнено й закамуфльовано, а водночас утрачається трагедія кожного загубленого людського життя» (Поліщук, 2016, с. 3). Тож дослідник головним завданням мистецтва війни вважає «облагодження такої дегуманізації людини, як вимушеної й тимчасової» (Поліщук, 2016, с. 3). Творчість Б. Гуменюка виводить українську поезію на якісно новий рівень художнього промовляння, досягнутого в екстремальних подіях війни. Талант письменника виявляє себе в пошуку достеменної форми такого промовляння до реципієнта, яка б не нівелювала трагізм зображуваної війни (натуралістичне письмо, використання форми верлібру, різнотипні жанрово-стильові модифікації), спрямовуючи її емоційний, естетичний потенціал на читача. Попри загальне прагнення письменника у текстах про події війни до найбільш спонтанної репрезентації дійсності існує чимало віршів, образків, новел, які вказують на актуалізацію в авторському мовленні української поетичної традиції. На прикладі поезії «Може б ти не йшов сину» Б. Гуменюк вкотре доводить, що війна є шокующим і страшним життєвим досвідом для

українського народу. Використання різноманітних художніх засобів класичного верлібру (синтаксичний паралелізм, антитеза, градація, рефрен, анафора, епіфора тощо) дає письменникові змогу говорити чесно й відверто, викликаючи довіру реципієнта до художнього слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити, що творчість Б. Гуменюка дедалі частіше стає предметом сучасних літературознавчих розвідок. Так, Я. Поліщук розглядає творчість Б. Гуменюка у форматі соціальної поезії нової хвилі. У своїх дослідженнях науковець аналізує жанрову належність, композиційну структуру збірок про війну, творчу манеру письменника, образну систему його творів тощо (Поліщук, 2016). Н. Герасименко фронтову творчість Б. Гуменюка відносить до зразків соціальної поезії, звертаючи увагу на документальну підоснову його текстів, досліджуючи наративні стратегії письменника, хронотопічні особливості збірок (Герасименко, 2017). До проблеми жанрової природи текстів письменника звертається Н. Головченко, акцентуючи на своєрідності «верлібру від Гуменюка», окреслюючи індивідуальний стиль письменника (Головченко, 2015). Т. Пастух аналізує тексти поета як міфологічну структуру, оскільки вважає, що художній світ письменника представлений «за принципом міфологізації» (Пастух, 2016). О. Деркачова, аналізуючи новітню українську поезію про події війни на Донбасі, побічно звертає увагу на ліричного героя у віршах Б. Гуменюка. Дослідниця розглядає образ воїна крізь призму маркерів «свій»/«чужий», доводячи розмитість територіальних та особистісних кордонів. У контексті поетичної рецепції історичної травми минулого аналізує творчість письменника О. Пухонська. Авторка акцентує на літературному проговорюванні травми, що потребує відповідної художньої мови, вдало дібраної письменником (Пухонська, 2020).

Детальне вивчення творчості Б. Гуменюка, зокрема аналіз ключових творів письменника, сприятиме більш глибокому вивченню української літературної традиції, розумінню особливостей форми, жанрово-стильових аспектів та тематичної спрямованості текстів, що є характерними для поезій періоду війни на Донбасі. Це й зумовлює **актуальність** дослідження. Його **мета** – на прикладі вірша Б. Гуменюка «Може б ти не йшов сину» виявити й проаналізувати особливості художнього відображення трагедії війни, що торкнулася кожної української родини. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких **завдань**: 1) на основі біографічних даних з'ясувати психологічні передумови з'яви вірша «Може б ти не йшов сину»; 2) дослідити жанрово-композиційну своєрідність аналізованої поезії; 3) проаналізувати специфіку образотворення у вірші.

Виклад матеріалу. Вибрана для аналізу поезія «Може б ти не йшов сину» з'явилася 19 серпня 2014 р. на сторінці письменника у соціальній мережі Facebook, згодом увійшла до збірки «Вірші з війни» (видана 2015 р. та перевидана 2018 р.), а згодом – до збірки «Блокпост». Тут доцільно зацентувати на психологічних передумовах з'яви вірша. Як відомо, Б. Гуменюк добровольцем вирушив у зону бойових дій, щоб захистити Батьківщину від російської агресії.

Спочатку письменник воював у лавах спецбатальйону МВС України «Азов», а наприкінці липня 2014 р. був призначений заступником командира новоствореного батальйону «ОУН», який уже 12 серпня 2014 р. зайняв бойові позиції в селі Піски поблизу Донецька. Тут, серед окопів, Б. Гуменюк написав більшість віршів, новел, замальовок, образків, присвячених відображенню російсько-української війни на Донбасі, серед яких з'являється й один із найтрагічніших віршів «Може б ти не йшов сину». Два роки потому, 19 серпня 2016 р., поет ділиться своїми переживаннями у дописі на Facebook: «Два роки тому писався цей вірш. Відтоді жодного разу не читав його на публіці. Не можу. А ви самі спробуйте, чи зможете. І от учора «примусили» мене прочитати цього вірша на радіо. Прочитав із зупинками з третьої спроби. Добре, що програма у запису, а не прямий ефір» (Гуменюк, 2016).

Поезії письменника постають як психологічна компенсація тяжких переживань, спричинених війною, як психологічний і естетичний вихід зі стресу. Майже всі дослідники творчості письменника (Я. Поліщук, Т. Пастух, Г. Білик, Н. Герасименко, О. Пухонська та ін.) наголошують на своєрідній естетиці «духовного страждання», що наповнює сенсом тексти Б. Гуменюка. Таке страждання ліричних героїв (незалежно від їхнього віку, соціального статусу, національної ідентичності, гендерної належності, віросповідання) зумовлене насамперед жорстокою дійсністю війни та її травматичними наслідками.

У поезії «Може б ти не йшов сину» письменник звертається до фольклорного жанру балади, продовжуючи літературну традицію попередників (П. Гулака-Артемовського, Л. Боровиковського, І. Франка, М. Старицького, Є. Плужника, Б.-І. Антонича, І. Драча, Л. Костенко та ін.). Однак, щоб зберегти «єдність враження» (за І. Франком) та максимально сконцентрувати увагу реципієнта на винятковій події у житті ліричних героїв, Б. Гуменюк розширює межі та літературні можливості усталеного класичного жанру балади. Письменник віднаходить найбільш відповідну йому мову війни, втілену у формі «епічного, широчезного, багатослівного і риторизованого верлібра» (О. Коцарев, 2014), «наративного верлібру розмовною мовою», «ліро-епічного верлібра» (Н. Головченко, 2016). Використання форми верлібру дає змогу письменникові емоційно передати хаотичне сприйняття апокаліптичних подій війни. Обірвані рядки, односкладні речення, апунктуація увиразнюють ритмомелодику вірша, дають змогу читати поезію в єдиному звуковому потоці та розставляти власні смислові акценти.

Застосування неklasичної, нетрадиційної форми вірша спричинено зверненням поета до неочікувано нової для українців теми війни, яка несподівано увірвалася в наше життя. Вільні вірші, що близькі до прози, за переконанням Я. Поліщука, «зберігають у собі нерівну, ніби пульсуючу ритміку, яка все-таки зраджує в них поетичний первень» (Поліщук, 2016, с. 7). Утім, сам письменник в одному з інтерв'ю зауважує: «Не вірш, а текст: за формою – верлібр, за змістом – новела. Іноді виходить верліброновела, іноді – новеловерлібр» (Головченко, 2015). Тож, аналізуючи поезію «Може б ти не йшов сину», слушно звер-

тати увагу на формо-змістову організацію поетичного простору письменника, жанрово-стильові аспекти верлібра, світосприйняття поета, психологічні передумови та умови написання твору тощо.

Слід зазначити, що у «Віршах з війни» (2014 р., 2018 р.) аналізована поезія наведена без заголовка, що пов'язано з композиційною структурою збірки, де вірші та прозові тексти об'єднані у складні архітектонічні утворення, за законами яких реципієнт сприймає збірку як цілісний текст, де кожен вірш є невід'ємною складовою частиною художнього світу поета. Проте у збірці «Блокпост» цьому віршу передуює паратекстуальний елемент – заголовок «Центуріони». Як відомо, центуріони – це професійні воїни-офіцери у давньоримській армії, яких відбирали з найдосвідченіших та найкращих солдатів – цвіту Римської імперії. Заголовок до вірша має змістовно-концептуальну номінацію, оскільки завдяки прийому паралелізму апелює до архетипного образу справжнього українця-воїна.

Аналізована поезія складається з чотирьох частин, органічно поєднаних в ідейно-смісловій площині художнього тексту. Традиційний для українського фольклору сюжет твору (мати проводить сина на війну) письменник вибудовує у формі діалогу, що допомагає Б. Гуменюкові індивідуалізувати трагічні події, зобразити «окрему людину в шалених обставинах війни» (Коцарев, 2014). Так, перша частина, що перегукується з народними голосіннями, прийнята гострим болем матері, яка, передчуваючи загибель сина, благає його не йти на війну:

1

*Може б ти не йшов сину
Ой може би ти не йшов синочку
Як я нині тут сама буду
Один кут в хаті підпирати
Коли три хитаються
Небо й так вже на серце давить
Ще й стеля от-от обвалиться*

А що там доброго на тій війні

*А чи я коли Вас не слухав мамко
А чи я коли Вам слово лихе сказав мамцю
А чи Ви мамко мене не любите*

Ой пустіть мене мамцю на війну

*Ой не пуцу тебе на війну сину
Ой не пуцу тебе на війну синочку
Таж пішов на війну твій батько
А тобі щойно на Покрови буде вісімнадцять
Пречиста принесла мені тебе в запасці*

*Ой не пуцу
Ой не пуцу*

*Ой пустіть мене на війну мамко
Ой пустіть мене на війну мамцю
Бо як коло Вас лишуся
То як людям в очі гляну*

А що я людям скажу (Гуменюк, 2018, с. 52).

Градаційні анафори «*Може б ти не йшов*», «*Ой не пуцу тебе на війну*», «*Ой не пуцу*» підсилюють ефект протесту ліричної героїні проти суворих реалій дійсності. На початку вірша модальне слово «*може*», що вказує на припустимість дії, доповнюється рішучим «*не пуцу*», що стверджує емоційно-знервовану материнську позицію героїні. Цю позицію увиразнює остаточне рішення «*Ой не пуцу*», бо любляче материнське серце сповнене страшних передчуттів. Оповідні елементи тут відходять на задній план, перед реципієнтом постає глибокий трагізм внутрішнього світу ліричної героїні.

Увесь розпач і безнадію на щасливе життя родини подано у третій строфі аналізованої поезії: «*Як я нині тут сама буду*». Займенниково-дієслівна зв'язка *сама буду* доповнює мотиви самотності, смутку, безнадії, страждання й натякає на присутність у творі інших членів родини, які логічно з'являються у тексті далі (згодом дізнаємося, що і батько пішов на війну). Цю журливу тональність твору увиразнюють наступні рядки, у яких письменник майстерно розширює просторові межі літературного тексту, уводячи архетипний образ хати, один із найголовніших та найбільш значущих в українській національній картині світу: «*Один кут в хаті підпирати / Коли три хитаються / Небо й так вже на серце давить / Ще й стеля от-от обвалиться*» (Гуменюк, 2018, с. 52). У поезії хата постає визначальним просторовим тлом, що втілює людське нещастя й горе, занепад життя родини, позаяк юнак змушений покинути рідну оселю, щоб стати на захист України.

У сприйнятті наших предків, як відомо, дім є Всесвітом, що буде собі людина, наслідуючи взірцевий акт творення богів. Дах дому асоціюється з небом, підлога – із землею, чотири стіни – з чотирма сторонами світу. Звівши таким способом собі будинок, людина встановила для себе символічно-сакральне осердя світу (Axis mundi), чітко відмежувавши чуже, вороже, профанне по той бік стіни своєї хати (див про це: Еліаде, 2001). Дім для людини – це святе докільля буття, де вона займає чільне місце, почувається надійно й захищено. Переступивши поріг рідної оселі, юнак позбувся захисту «свого» простору, увійшовши у «чужий» ворожий простір війни.

Дім у вірші «*Може б ти не йшов сину*» – це не просто будівля, помешкання, а складний і глибоко символічний образ, пов'язаний із природою людського буття, людським життям і смертю. Міфопоетичною ідеєю співмірності долі людини та долі її домівки позначений момент смерті всіх членів родини й одночасно саморуйнування хати, підтверджене такими рядками в четвертій частині

тексту: «Чоловік підірвався на міні / А в сина влучив снайпер / Стеля обвалилася в хаті / Не могла (мати) сама довше її тримати» (Гуменюк, 2018, с. 54). Прикметно, що останньою «небо схотіло» матір, бо віддавна осердям дому, його життєвою віссю, опорою, берегинею родинного вогнища вважали жінку. І тільки зі смертю ліричної героїні зникає життєва вісь (вертикаль), що утримує простір будинку. Саме образ хати є ідейно-смысловим об'єднувальним елементом поезії. Хоча за законами баладного жанру фінал твору наперед визначений, однак попри його «прозорість» письменник удається не до суб'єктивних авторських відчуттів та роздумів, а до фіксації на тлі реальних подій світовідчуття окремої людини в умовах війни. Суттєво, що у цьому вірші Б. Гуменюк не зазначає жодного імені чи історико-політичної ознаки війни (Донбас, Росія, АТО), і це піднімає його оповідь до високого рівня узагальнення, надаючи їй притчевий характер.

Друга і третя частини поезії сповнені високого патріотичного пафосу, що притаманний усім творам письменника про війну на Донбасі. Якщо у першій частині поезії перед реципієнтом постає ще не вповні зрілий юнак, бо «*на Покрови буде вісімнадцять*», який просить дозволу у матері відпустити його на війну, то вже в двох наступних частинах бачимо справжнього чоловіка, воїна, захисника, який відчуває себе «*Хоробрим центуріоном / Непереможним гладіатором*». Для Б. Гуменюка воїн – жорсткий, напружений, упевнений, безкомпромісний, а водночас і справедливий, сповнений поваги до свого побратима та ворога, і не важливо, скільки йому років. Ліричний герой на рівні «колективного несвідомого» відчуває потребу йти на війну: «*Історія людства / За останні декілька тисяч років / Воскресає в мені / Повстає із попелу / Кров загиблих воїнів / Перетікає у мої жили*» (Гуменюк, 2018, с. 53). Такі несвідомі прагнення хлопця пояснюються ідеями К.-Г. Юнга про різноманітні динамічні психічні структури, сформовані досвідом багатьох поколінь у процесі адаптації до умов існування людини й успадковані кожною особистістю. «*Як і інстинкти, – уважає дослідник, – паттерни колективної думки людського розуму є вродженими й успадкованими. За необхідності вони починають діяти в усіх нас відносно однаковим способом. Емоційні виявлення, до яких належать ці кліше мислення, пізнавані в усьому світі*» (Юнг, 1996). Молодий воїн, як колись його пращури, робить свідомий екзистенційний вибір – захищати свою землю, навіть якщо для цього потрібно віддати життя. Ліричний герой розуміє весь материнський розпач та горе і, як люблячий син, шукає прощення: «*Пробачте мамко що в такі хвилини / Мені здається наче я вас більше не належу*» (Гуменюк, 2018, с. 53). Однак він усвідомлює, що з миті, як покинув батьківську хату, почав «*належати війні*», і це його «*свідомий триб*».

Зауважмо, що письменник сконцентрований на власне події. У тексті відсутня передісторія, яка б пояснювала причини трагедії, що є специфікою баладного жанру. Для балади, як слушно зауважив у своїх дослідженнях І. Франко, зовсім неважливо, що саме призвело до відповідного розташування сил, як саме розвивалися життєві долі головних дійових осіб задовго до тієї

миті, коли перед героєм постає проблема екзистенційного вибору (див. про це: Франко, 1980).

У цих частинах вірша на основі порівняння вибудована складна система ритуальних дій, які виконує воїн перед боєм. Наведемо окремі фрагменти тексту:

2

*Ми в Азові вітаємось як римляни
Як би Ви то виділи мамко!
Ми простягаємо один одному руки
І перехоплюємо трохи вище за
зап'ястя
Ми беремо руку товариша мертвою
хваткою
Ми сплітаємо наші руки в нерозривний
замок.*

*Ми кажемо один одному:
Ось тобі моя рука брате
Ти завжди можеш на мене покластися
Я ніколи тебе не залишу
Ні живого ні мертвого ні пораненого
Моя рука тобі на доказ моїх слів
Мій меч – твій меч
Твоя смерть – моя смерть.*

3

*Вони підносять правицю на рівень
очей
І злегка згинають у лікті
Так що твій брат стає до тебе
ближче
І ти мимоволі хочеш його обняти
Вільною рукою поплескати по плечі.*

*Коли я так з кимось вітаюся
Мені завше хочеться плакати –
А вої не повинні плакати –
Тож я тримаюся
Бо це вітання більше нагадує про-
щання:
Дякую що бачу тебе живим брате
Хтозна чи побачу тебе ще колись
(Гуменюк, 2018, с. 54).*

У цих рядках, та й у вірші загалом, ідеться про особливий тип спорідненості, теплоти, єднання в умовах війни: спорідненості зі зброєю, з побратимом, із війною. Наскрізним образом цієї частини поезії є руки, які у творах Б. Гуменюка про війну набувають особливо звучання (руки чоловіка-воїна, які «*мріє виліпити кожен скульптор*», які «*мріє оспівати кожен поет*», у яких «*мріє опинитися кожна жінка*» (Гуменюк, 2018, с. 17). Образ рук стає деталлю, яка відкриває нові смислові площини у розумінні письменником війни. У фрагменті: «*Ми беремо руку товариша мертвою хваткою / Ми сплітаємо наші руки в нерозривний замок*» (Гуменюк, 2018, с. 53) образ рук символізує відчуття цілковитої єдності. Епітети *мертва хватка*, *нерозривний замок* підсилюють ефект згуртованості, високого бойового духу, готовності у будь-який момент захистити свою країну. Не випадково воїни на доказ своїх слів готові віддати руку, адже це означає віддати життя (бо не буде чим тримати зброю). Як відомо, звичай чоловіків під час вітання тиснути один одному руку є залишком давніх традицій, що виражали мирні наміри обох сторін. На війні ж «*вої вітаються інакше*»: «*Вони підносять правицю на рівень очей / І злегка згинають у лікті*» (Гуменюк, 2018, с. 54). Рука на рівні очей символізує прозріння на порозі смерті, тому таке вітання асоціюється з прощанням: «*Дякую*

що бачу тебе живим брате / Хтозна чи побачу тебе ще колись» (Гуменюк, 2018, с. 54).

Остання частина твору найдраматичніша:
Був день Світило сонце
В той день вона втратила їх обох
Чоловік підірвався на міні
Кажуть не було що в домовину покласти
А в сина влучив снайпер

Стеля обвалилася в хаті
Не могла сама довше її тримати
В один день усі троє вкрились небом
В один день усі троє стали небом
Одної погожої днини
Небо хотіло усіх трьох (Гуменюк, 2018, с. 54).

Якщо на початку вірша письменник не скупий у виражально-зображальних засобах горя матері, то наприкінці трагізм утрати жінкою чоловіка й сина Б. Гуменюк відображає у лаконічній строфі, констатуючи: «В той день вона втратила їх обох». У цьому уривку архетипний образ сонця – символ всевидючого божества – стає єдиним свідком загибелі родини. Уточнення *був день* підсилює ефект передчасної неприродної смерті ліричних героїв, бо сонце знаходилося у тому часовому проміжку дня, який, за теорією індивідуалізації Е. Ноймана, асоціюється з розквітом життя. Проте символ милосердного й справедливого сонця дає надію реципієнтові на життя героїв після смерті. Після своєрідного обряду очищення (світло сонця) душі померлих потрапляють у трансцендентне: «усі троє вкрились небом / усі троє стали небом».

Висновки. Поезія Б. Гуменюка «Може б ти не йшов сину» відображає трагічні події війни на Донбасі. На прикладі окремої родини письменникові вдалося художньо втілити персональний досвід війни не лише чоловіка-воїна, а й жінки-матері, яка залишилася поза лінією фронту. Вірш написаний у жанрі класичної балади, на що вказують раптовий початок, фрагментарність викладу, фіксацію високих драматичних моментів, нервовий лаконічний стиль. Письменник органічно вплітає в сюжетну канву твору прадавні архетипні образи хати, сонця, неба, які увиразнюють трагічні події у житті героїв.

Пропоноване дослідження не обмежується лише тими методами аналізу поетичного тексту, які використовує автор. Творчість письменника маловивчена й багатогранна, тож перспективним видається дослідження й інших творів Б. Гуменюка про події війни на Донбасі, зокрема ґрунтовне вивчення їхньої жанрової природи та стильової взаємодії, виявлення нових принципів зображення й конструювання художньої дійсності, дослідження специфіки функціонування художньої деталі, мовомислення у текстах тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Герасименко Н. «Блокпост»: рядки, мов постріли. *Слово і Час*. 2017. № 2. С. 84–86.
- Головченко Н. Наративний верлібр розмовною мовою. URL: <http://ukrainka.org.ua/node/6262>.
- Головченко Н. Верлібр як форма сучасної української поезії (на прикладі збірки «Вірші з війни» Бориса Гуменюка. 2015. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2016/01/17/122451.html>.
- Гуменюк Б. Блокпост: Вірші. Новели. Публіцистика. Київ : Академія, 2016. 336 с.
- Гуменюк Б. Може б ти не йшов сину. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/690230277770764/posts/940241676102955/> (дата публікації : 19.08.2016. Дата перегляду: 07.06.2021).
- Гуменюк Б. Вірші з війни: поезії. Київ : ДІПА, 2018. 192 с.
- Гуменюк Б. Вірші з війни: поезії. Київ : Ярославів Вал, 2015. 136 с.
- Деркачова О. (Не)війна як маркер «свого» і «чужого» в новітній українській поезії. *Слово і Час*. 2017. № 7. С. 17–31.
- Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / пер. з нім., фр. Г. Кьорян, В. Сахно. Київ : Основи, 2001. 591 с.
- Коцарев О. Війна на Донбасі у вільних віршах. URL: http://vsiknygy.net.ua/shcho_rochytaty/38583/.
- Пастух Б. Метафізика страждання у «Віршах з війни» Бориса Гуменюка. *Дивослово*. 2016. № 9. С. 55–58.
- Поліщук Я. ARS MASACRAE, або Про те, чи є поезія на війні. *Слово і Час*. 2016. № 7. С. 3–11.
- Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016. 192 с.
- Пухонська О. Мова війни як мова пам'яті в поезії Бориса Гуменюка. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2020. № 1. Ч. II. С. 149–154.
- Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Т. 28. Київ : Наукова думка, 1980. 439 с.
- Юнг К. Подход к бессознательному. Человек и его символы. Санкт-Петербург : Б.С.К. 1996. С. 16–294.

REFERENCES

- Herasymenko, N. (2017). «Blokpost» : riadky, mov postrily [«Blockpost» : lines like shots] *Slovo i Chas. Word and Time* (№ 2), (pp. 84–86) [in Ukrainian].
- Holovchenko, N. (2015). *Naratyvnyi verlibr rozmovnoiu movoiu* [Narrative verlibr in colloquial language]. Retrieved from <http://ukrainka.org.ua/node/6262> [in Ukrainian].
- Holovchenko, N. (2015). *Verlibr yak forma suchasnoi ukrainskoi poezii (na prykladi zbirkky «Virshi z viiny» Borysa Humeniuka)* [Verlibr as a form of modern Ukrainian poetry (on the example of the collection «Poems from War» by Borys Humeniuk)]. Retrieved from <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2016/01/17/122451.html> [in Ukrainian].
- Humeniuk, B. (2016). *Blokpost : Virshi. Novely. Publitsystyka* [Checkpoint: Poems. Novels. Journalism]. Kyiv : Akademiia [in Ukraine].
- Humeniuk, B. (2016). *Mozhe b ty ne yshov synu* [Maybe you didn't go son]. Facebook. Retrieved June, 2021, from <https://www.facebook.com/690230277770764/posts/940241676102955/> [in Ukrainian].

- Humeniuk, B.** (2018). *Virshi z viiny : poezii [Poems from the war: poetry]*. Kyiv : DIPA [in Ukrainian].
- Humeniuk, B.** (2015). *Virshi z viiny: poezii [Poems from the war: poetry]*. Kyiv : Yaroslaviv Val [in Ukrainian].
- Derkachova, O.** (2017). (Ne)viina yak marker «svoho» i «chuzhoho» v novitnii yeukrainskii poezii [(Not)war as a marker of “one’s own” and “foreign’s” in modern European poetry]. *Slovo i Chas – Word and Time* (№ 7), (pp. 17–30) [in Ukrainian].
- Eliade, M.** (2001). *Sviashchenne i myrske; Mify, snovydinnia i misterii; Mefistofel i androhin; Okultyzm, vorozhbystvo ta kulturni upodobannia [Sacred and worldly; Myths, dreams and mysteries; Mephistopheles and androgyne; Occultism, divination and cultural preferences]*. In H. Korian, V. Sakhno. Kyiv : Osnovy [in Ukrainian].
- Kotsarev, O.** (2014). *Viina na Donbasi u vilnykh virshakh [The war in the Donbass in free verse]*. Retrieved from http://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/38583/ [in Ukrainian].
- Pastukh, B.** (2016). Metafizyka strazhdannia u «Virshakh z viiny» Borysa Humeniuka [Metaphysics of suffering in Borys Humeniuk’s «Poems from the War»]. *Dyvoslovo – Divoslovo*, (№ 9), (pp. 55–58) [in Ukrainian].
- Polishchuk, Ya.** (2016). ARS MASACRAE, abo Pro te, chy ye poeziia na viini [ARS MASACRAE, or About whether poetry is at war]. *Slovo i Chas – Word and Time*, (№ 7), (pp. 3–11) [in Ukrainian].
- Polishchuk, Ya.** (2016). *Reaktyvnist literatury [Reactivity of literature]*. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].
- Pukhonska, O.** (2020). Mova viiny yak mova pamiaty v poezii Borysa Humeniuka [The language of war as the language of memory in the poetry of Borys Humeniuk]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky – Bulletin of Zaporizhia National University. Philological sciences* (№ 1. Ch. II), (pp. 149–154) [in Ukrainian].
- Franko, I.** (1980). *Zibrannia tvoriv [Collection of works]* (Vols. 1–50; Vol. 28). Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Yunh, K.** (1996). *Podkhod k bessoznatelnomu. Chelovek i ego simvoliy [An approach to the unconscious. Man and his symbols]* (pp. 16–294). Saint-Petersburg : B.S.K. [in Russian].